

Rekreasyon Araştırmaları İçin Temel Bir Araştırma Yapısı ve Ölçek Önerisi*

Göknil Nur KOÇAK¹Gamze ERYILMAZ¹¹ Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, MERSİN

Künye: Koçak, G. N. ve Eryılmaz, G. (2018). Rekreasyon Araştırmaları İçin Temel Bir Araştırma Yapısı ve Ölçek Önerisi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi 3(2): 61-84.

Öz

Literatürde, genelde rekreasyon ve turizm kavramlarının her ikisinin de, boş zamanda, gönüllük esasıyla yapılan ve mutlu olma, stresten uzaklaşma, kafa dağıtma ve eğlenme gibi bireyin olumlu kendilik haline ulaşma amacıyla yaptığı faaliyetlere işaret ettiği görülmektedir. Rekreasyon kavramı, "aktivite, ruhsal durum, yaşam biçimi ve bütünsel yaklaşım" olarak literatürde tartışılrsa da, düzeyler itibarıyla gözlenebilir ve karşılaştırılabilir nitelikte tanımlanmamıştır. Bu haliyle farklı rekreasyon faaliyetlerinin performansını belirlemek ve karşılaştırmak da mümkün olamamaktadır. Bu araştırmanın amacı; rekreasyonu ayrık bir bilimsel yapı olarak betimlemek ve bir performans gözlemlerini mümkün kılan bir ölçek önermektir. Çalışmada bir yapı ve değişken olarak betimlenen rekreasyon "yenilenme" olarak etiketlenmiştir. Araştırma kapsamında beş ayrı saha çalışması gerçekleştirilmiş, toplamda 3 farklı şehirde 5 ayrı saha çalışmasında 1.146 katılımcıyla görüşülmüştür. Sürecin sonunda psikometrik nitelikleri bakımından tekrarlı sınamalara tabi tutulmuş, güvenilirlik ve geçerlilik bakımından araştırmacılara önerilebilecek bir "yenilenme" yapısı ve ölçeği geliştirmiştir. Bu çalışmanın özgün katkısı; bireylerin öğrenme, farklı deneyimler yaşama, uğraşlarından hoşlanma ve yeterince fiziksel aktif olma düşüncesi ile yenilenmeyi açıklayan yeni bir yapı öneren ölçeğin geliştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Ölçek Geliştirme, Değişken Yapılandırma, Yenilenme

Orijinal Makale

Yayın Bilgileri

Gönderi Tarihi: 21.05.2018

Kabul Tarihi: 12.06.2018

Yayın Tarihi: 20.06.2018

Sorumlu Yazar

e-mail: goknilkocak@hotmail.com

DOI: 10.31680/gaunjss.425419

A Construct and Scale Proposition for Recreation Research

Abstract

An overview of previous literature shows that tourism and recreation activities both performed "voluntarily", requires "free time" and aims to stimulate participants' "positive self state"; such as happiness, escape from negative stress, relaxation and fun. These mutual implies of two concepts cause separation and comparison difficulties and there exists no empirical performance for this purpose. Lack of empirical research on this subject may be caused from the absence of scientifically constructed "distinct" conceptual and operational definitions of recreation, which is the main motivator of this study. The purpose of this study is proposing a distinctive construct and measure scale for recreation research. Data; which collected from 1.146 conveniently determined participants from 3 different cities by performing 5 field studies, were repeatedly tested to compare and confirm psychometric qualities of constructed Re-creation scale and propose an empirically supported conceptual framework. The unique contribution of this study to research field is; proposing a complete new construct, namely "Re-creation", with both conceptual and operational definitions and present the scale for this structure.

Keywords: Scale Development, Variable Construction, Re-Creation

Original Article

Article Info

Received: 21.05.2018

Accepted: 12.06.2018

Published: 20.06.2018

Corresponding Author

e-mail: goknilkocak@hotmail.com

* Bu çalışma Gamze Yıldız tarafından 2014 yılında sunulmuş olan yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

Giriş ve Problem Sunumu

Rekreasyon gençlikte kişinin yeteneklerini geliştirmesi ve kendini tanıması, günlük koşuşturmalar arasında boğulan ve yorulan yetişkin nesil bakımından etkin bir dinlenme ve yenilenme imkânı yaratması ve yaşlı nesil için de huzurlu bir sosyal ortam oluşturması bakımından önemlidir (Orel ve Yavuz, 2003). Ayrıca, rekreasyonel faaliyetlere katılım, bireylerin gizli kalmış yeteneklerini ve yaratıcılıklarını açığa çıkartarak, ihtiyaçlar hiyerarşisinde kendini gerçekleştirme ihtiyacına da katkı sağlar (Argan, 2007). Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Açık Hava Rekreasyon Bürosu da (BOR-Bureau of Outdoor Recreation) rekreasyonu, çeşitli biçimlerde sınıflandırması yapılabilecek temel bir insan gereksinmesi, kişinin doygunluğu ve zevki için boş zamanların değerlendirilmesi şeklinde tanımlamıştır (Bureau of Outdoor Recreation, 1966).

Literatürdeki açıklanış biçimiyle rekreasyon (re-creation), bireyin çalışma verimini yüksek ve sürekli tutmak için yapılan bir faaliyetler bütünü gibi görülmektedir (Metin ve ark., 2013). Yani; çalışan insan yorulmakta, eski verimli çalışma performansına geri dönebilmek için tekrar “şarj” olması gerekmektedir ve bunun da yolu boşalan depoyu/enerjiyi tekrar doldurabilmek için kendini “re-create” etmektir. Tekrar aynı verimli çalışma temposuna dönmesi için; eğlenmesi, dinlenmesi, stresten uzaklaşması, kafasını dağıtması gerekir. Tam da bu nedenle; re-creation iş dışı zamanda, yani **boş zamanda** yapılması gereken bir faaliyet olarak vurgulanmaktadır. Ancak bu yaklaşım günümüz koşullarında sorunlu olabilir. Çünkü sanayi devrimiyle başlayan süreçte, bireylerin yaşamak/hayatta kalmak için çalışmaktan öte; çalışmayı da hayatın bir parçası olarak ve zevk alabilmek için yapmak istediklerine yönelik saptamalar mevcuttur (Yeniçeri, Coşkun ve Özkan, 2002).

Özellikle Z kuşağı, artık eskinin kabullerini göstermemekte, kendilerini her zaman mutlu etmeye, kendilerinden memnun olacakları bir kendilik hali içinde yaşamak istemektedirler (McCrinkle, 2006; Açık bilim, 2018). Dolayısıyla da re-creation bireyin daha verimli çalışması için bir araç olmanın dışında ve ötesinde, günümüz insanının temel ve süreğen bir ihtiyacı olabilir. Dahası; insan, varoluşunun amacını bulmaya, varoluşunu kendisi ve çevresi için anlamlı kılmaya, Maslow'un terminolojisiyle *kendini gerçekleştirme* (self-actualization) ihtiyaç duymaktadır. Kendini gerçekleştirme ise, bireyin gizli kalmış yeteneklerinin ve yaratıcılığının açığa çıkarılmasıyla birlikte tatmin ve motivasyon sağlayan ihtiyaçları ifade eder ve ihtiyaçlar hiyerarşisinin en üst düzeyinde yer alır (Furnham, 2012). İhtiyaçlar hayat

boyu devam ettiğine göre (Özer ve Topaloğlu, 2008) kendini gerçekleştirme ihtiyacı da hayat boyu devam eden bir ihtiyaçtır. Bu durumda insan için “ben oldum/doydum” hali mümkün olamaz ve kendini gerçekleştirme ihtiyacını karşılayabilmek için süreğen bir kendini tekrar-varemiş veya tekrar-yaratım (re-creation) ihtiyacı duyulabilir. Süreğen bir ihtiyaç olarak kendini gerçekleştirme ihtiyacı rekreasyon ile ilişkilendirilerek ele alındığında; “boş zaman” temelli rekreasyon anlayışıyla bir paradoks oluşturduğu düşünülmektedir.

Objektif olarak *boş zaman*, “var olma ve çalışma zamanı dışında arta kalan zaman (residual time)” şeklinde tanımlanabilir (Metin ve ark., 2013). Tanımlar ve açıklamalar haricinde belirtilmesi gereken bazı hususlar da bulunmaktadır. Çünkü rekreasyon eğlence, oyalanma veya meşguliyet gibi faaliyetleri kapsayabildiği kadar kapsamadığı durumlar da olabilmektedir. Örneğin; maraton koşusunun eğitimi ile ilgilenen amatörler, rekreasyonun meşguliyet türünü kapsayabilirler, fakat böyle bir durumda eğlence boyutunun minimum düzeyde olacağı (Argan, 2007) belirtilmektedir. Diğer yandan; içinde bulunulan ortam ve şartlar, aktivitenin bir rekreasyon biçimi olup olmadığı konusunda etkin faktörler olabilmektedir. Zevk için araba kullanmak bir rekreasyon şekli olabilirken, işe gidip gelirken araba kullanmak ise bir ulaşım şekli olabilmektedir (Hacıoğlu ve ark., 2003).

İnsanların hoş ve eğlenceli vakit geçirebilmek için çeşitli rekreasyon aktivitelerine veya turizme, benzer amaçlarla katılıyor olmaları, rekreasyon ve turizm arasında güçlü bir ilişkinin varlığını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle rekreasyon ve turizmin konumlanmasında sıkıntılar yaşandığı da görülmektedir.

Rekreasyon tanımları; 3 temel unsur üzerinden yapılmakla birlikte (1. boş zaman 2. kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak, 3. gönüllülük), gerçekte rekreasyonun ne olduğu ve kavramsal içeriği aşağıda özetlenen nedenlerle belirgin değildir. Tüm bu saptamalar; aşağıdaki sorunsallara işaret etmektedir:

1. Belirli amaçlar yani kendilik hali (kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak) rekreasyonun kendisi midir? Yoksa olumlu kendilik hali, rekreasyonun sonucudur? Bu sorunun ampirik ispatı nedir?

2. Rekreasyonun iş dışı yani “boş zamanda” yapılması bir ön koşulsuz, işini eğlenceli bulan veya çalışırken mutlu olan bireylerin durumu nasıl açıklanır?

3. Rekreasyon; “boş zaman, gönüllülük, belirli amaçların (kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak)” fonksiyonudur.

4. İş dışı Turizm; “Boş zaman, gönüllülük kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak gibi belirli amaçların” fonksiyonu olduğuna göre, rekreasyon ile turizmin yeri birbirlerinden bağımsız olarak nasıl konumlanır? Rekreasyon ve turizm ilişkisi nasıldır?

5. Tanımlardaki gönüllülük vurgusu; iş zamanı eylemlerinin gönülsüz olduğu ön kabulünü veya “kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak” amaçlarının gönüllü olması gerektiği ön kabulünü belirtmek amacını mı taşımaktadır? Gönüllük ve rekreasyon arasında gerçekten ilişki var mıdır varsa ilişkisi nasıldır?

6. Turizm ile kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak yani olumlu kendilik halleri olarak etiketlenen amaçların ilişkisi nasıldır?

7. Turizm tanımlarındaki boş zaman vurgusu ele alındığında; boş zaman ve turizm ilişkisi nasıldır?

Bilimsel araştırmaların bir amacı da bilimsel dili geliştirmek ve yabancı kelimelerden arındırmaktır. Türkçe literatürde rekreasyon olarak nitelediğimiz olgu İngilizce literatürde *recreation*'dir ve Latince köken olarak yenilenme, yeniden yaratılma veya yeniden yapılanma anlamına gelen Latince “*recre ate*” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu doğrultuda kelimenin Türkçe karşılıkları kendini “tekrar-varemiş” veya “tekrar-yaratım” ifadeleri olabilirdi. Ancak “varemiş” veya “yaratım”, inanç temelli önerme çağrışımlarına neden olabileceği için, Türkçe karşılıktaki “Yenilenme” ifadesi tercih edilmiştir. Araştırmada ve bu çalışmanın bundan sonraki kısımlarında; rekreasyon yerine, “**Yenilenme**” ifadesinin kullanımı tercih edilmiştir. Rekreasyon aktiviteler bütünüdür. Yenilenme aktiviteler yoluyla olmaktadır. Yanlış anlaşılmaya sebep vermemek için yenilenme kavramı kullanılmıştır. Dünya rekreasyon derneğinin önerdiği gibi tüm aktivitelerin rekreasyonel bir aktivite olabilmesi için temelde sağlık, eğlence, dinlence, rahatlama ve kişisel gelişime katkı sağlaması gerekmektedir. Aslında yenilenmeyi ortaya çıkaran ana etmenler bu dört kavramdır.”

İşaret edilen bu problemler doğrultusunda, araştırmamızın amaçları aşağıda belirtilmiştir:

1. Yenilenmeyi kavramsal ve operasyonel düzeyde ayrık (distinctive) bir yapıda betimlemek.
2. Yenilenme ve kendilik hali (kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak) ilişkisinin yapısını belirlemek.
3. Turizm ve kendilik hali ilişkisinin yapısını belirlemek.

4. Boş zaman ve yenilenme ilişkisinin yapısını belirlemek.
5. Boş zaman ve turizm ilişkisinin yapısını belirlemek.
6. Gönüllülük ve yenilenme ilişkisinin yapısını belirlemek.
7. Gönüllülük ve turizm ilişkisinin yapısını belirlemek.
8. Turizm ve yenilenme ilişkisinin yapısını belirlemek.
9. Rekreasyon olgusuna karşılık kullanılan “yenilenme” ifadesinin uygunluğunu sınamak.

Bu amaçlara ulaşmak için tasarlanmış olan araştırma deseninin detayları takip eden yöntem kısmında açıklanmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın amacı yeni bir kavramsal yapı ve ölçeğini önermektir ve bu amaçlar keşif ve sınaama süreçlerini birlikte barındırmaktadır. Buna uygun olarak araştırmada keşif aşamasında nitel ve sınaama aşamasında nicel veri kullanılmıştır. Yenilenme olgusunun kavramsal ve operasyonel düzeyde ortaya konulması süreci beş temel aşamayı içermektedir. Bu aşamaların her biri için ayrı ayrı saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İlk saha çalışması yenilenme olgusunun kapsamını (kavramsal çerçeve) belirlemeye yöneliktir. İkinci saha çalışmasında, birinci aşamada elde edilen veriler üst soyutlama (*high level of abstraction*) seviyesine getirilerek ölçek madde havuzu oluşturulmuş ve psikometrik niteliklere yönelik ilk gözlemler yapılmış ve araştırma sorularının cevaplarına yönelik ilk bulgulara ulaşılmıştır. Üçüncü saha çalışmasında ölçeğin psikometrik niteliklerini tekrar test etmek ve araştırma sorularına yönelik elde edilen önceki bulguları tekrar sınamak amaçlanmıştır. Bilimsel araştırmalarda genel bir yaklaşım olarak olgunun kavramsal düzeyi operasyonel düzeye getirilir. Ancak bunun için olgunun kavramsal düzeyinin net bir çerçeveye belirlenmiş yani yapı (*construct*) olarak ortaya konmuş olması gerekir. Ancak rekreasyon olgusunun mevcut kavramsal tanımları operasyonel düzeye geçişe imkan tanıyan düzeyde yapısal çerçeve göstermediği için bu araştırmada kavramsallaştırma (*conceptualization/ construction*) ve operasyonelleştirme eş zamanlı ve biri diğerinin sınamasına olanak tanıyacak şekilde yapılmıştır. Bu yaklaşım daha olguya çok ufuk çizgisinden sınaama (*triangulation*) gereksinimi doğurmuş (Koç ve Boz, 2014) ve böylece sonuçta bilimsel geçerlik ve güvenilirlik açısından daha güçlü savunma yapma olanağına kavuşulmuştur. Dördüncü saha çalışması farklı bir zaman-mekan-gözlem öznelere bağlamında bulguların geçerliliğini sınamak için yapılmıştır. Son aşama olan

beşinci aşama geçerliliğin yanı sıra güvenilirlik argümanını daha güçlendirmek için son hali verilmiş olan ölçek farklı yaş kategorilerinden katılımcılara uygulanmış ve böylece bulguların genellenebilirlik savunmasına destek sağlanmıştır. Takip eden kısımda tüm saha çalışmalarının süreçleri açıklanmaktadır.

Birinci Saha Çalışması

İlk aşamada sahaya çıkmadan önce literatürdeki rekreasyon tanımlarına içerik analizi yapılmış ve tanımlardaki ortak unsurların ve belirgin olmayan unsurların belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece kavramsallaştırma sürecinde bilinenden bilinmeyene doğru bir dizge izlenmiştir. Tablo 1’de italik ve kalın belirtilen kelimeler ortak unsurlara işaret etmektedir. Bunlar özetle: (1) boş zaman (2) kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak, (3) gönüllülük.

Tablo 1. Rekreasyon ile ilgili literatür tanımları

Rekreasyon, bireyin boş zamanında , birey tarafından seçilen, öncelikle kendi memnuniyeti, istek veya arzusunu karşılamak için, kişisel bir hareket ya da deneyimdir.	Yukic, 1970
Rekreasyon, (1) kişisel deneyim (bir bireye ne sağladığı), (2) aktiviteler (gerçekleştiği formlar) ve (3) bir organizasyon (topluluk için hazırlanmış yapı) olarak görülebilir. Rekreasyon aynı zamanda, bir süreç (bir bireyde ne meydana getirdiği) ve bir yapı (rekreasyonun gerçekleştirildiği çerçeve) olarak da görülebilir.	Torkildsen, 1986
Keyifli durumların (surroundings) etkisi aracılığıyla yenilenmek (renew) ya da canlanmak (enliven); bir yorgunluk ya da sıkıntı, bıkkınlık durumundan sonra genellikle bir değişiklik ya da kafa dağıtma (diversion) yoluyla yenilenmek anlamına gelirken; yenilenme eylemi ya da yenilenmiş olma durumu, yorgunluk sonrası bedenen ve ruhen canlanma (refreshment); kafa dağıtma, oyun (play) ya da eğlenme (entertainment) anlamlarına gelmektedir.	Webster's Third New International Dictionary akt., Veal, 1992
Rekreasyon genellikle boş zamanda (çalışmayan zamanda) uğraşılan herhangi bir aktiviteyle ilişkilidir.	Warn, 1999
İnsanların iş, görev ve ödev gibi yerine getirilmesi zorunlu etkinlikleri ve yükümlülükleri sonrasında kalan boş zamanlarında dinlenmek, eğlenmek, yenilenmek , bireysel açıdan tatmin olmak için gönüllü olarak katıldıkları etkinlik ya da deneyimlerdir.	Kraus, aktaran Orel ve Yavuz, 2003
İnsanın, yoğun çalışma yükü, rutin hayat tarzı veya olumsuz çevresel etkilerden tehlikeye giren veya olumsuz etkilenen bedeni ve ruhi sağlığını tekrar elde etmek, korumak veya devam ettirmek aynı zamanda zevk ve haz almak amacıyla, kişisel doyum sağlayacak, tamamen çalışma ve zorunlu ihtiyaçlar için ayrılan zaman dışında kalan bağımsız ve bağlantısız boş zaman içinde, isteğe bağlı ve gönüllü olarak ferdi veya grup içinde seçerek yaptığı etkinliklerdir.	Karaküçük, 2008
Rekreasyon, insanların, sosyal değerlere sahip olması olarak bilinen, onların boş zamanlarıyla ilişkili olan, eğlendirici bir aktivitedir.	Hurd ve Anderson, 2010
Rekreasyon, bireylerin gönüllü olarak katıldıkları, bireysel veya toplulukla, doğrudan içsel tatmini sağlamaya yönelik ve bireysel gelişimi destekleyen, değerli bir boş zaman deneyimi olarak değerlendirilebilir.	Rossmann ve Schlatter, 2011
Rekreasyon genellikle, ağır iş sonrası enerjisi yeniden kazanmak ve yenilenmiş olarak işe dönmek için gönüllü olarak seçtiği dinlenme ve rahatlama dönemidir.	McLean ve Hurd, 2014

Tanımlarda geçen “kafa dağıtmak, eğlenmek, stresten uzaklaşmak, mutlu olmak” gibi hallerin nasıl sağlanacağına yönelik bir belirteç olmadığı görülmektedir. Bu haliyle literatürdeki genel yaklaşımın rekreasyonu, belirli ön koşullara (boş zaman ve gönüllülük) bağlı ve belirli sonuçlara (olumlu kendilik hali) odaklı her çeşit faaliyet olarak değerlendirildiği görülmektedir. Olumlu kendilik haline ulaşma amacının tüm (sağlıklı) bireysel eylemlerin yönlendirici güdüsü olduğu ön kabulünden hareketle, tanımların boş bıraktığı kısma yani, olumlu kendilik haline ulaşmak için yapılanlar kısmına odaklanmak araştırmanın ilk aşaması için uygun görülmüştür. Bu amaçla yarı yapılandırılmış veri toplama formu ile sahaya çıkılmıştır. Formdaki sorular şu şekildedir: “1- Stresten uzaklaşmak için ne yaparsınız?”, “2- Kafanızı dağıtmak için ne yaparsınız?”, “3- Eğlenmek için ne yaparsınız?” ve “4- Sadece kendinizi mutlu etmek için ne yaparsınız?”. Bu sorulara verilen cevaplar aynı zamanda yapılan faaliyetlerin literatürdeki boş zaman ön kabulüyle örtüşme/me durumunu gözlemlemeyi de sağlayacaktır. Nitel araştırmalar katılımcıların açık uçlu sorulara istediği tarzda ve öznel olarak yanıt vermesini sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Her bir görüşme 5- 10 dakika sürmüştür. Toplam 213 katılımcıdan veri toplanmıştır. Araştırma süresince verilen cevapların yeni ifadeler içerme durumu takip edilmiş ve farklı bir ifade belirmediği gözlenen aşamaya gelindiğinde (213 katılımcıdan) veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Veri toplama formlarından toplam 999 adet faaliyet /eylem/tutum tespit edilmiştir.

Bizzat araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen saha çalışması için belirli bir bölge belirlenmemiş olup, farklı demografik özellikteki katılımcıların farklı tercihlerini gözlemleyebilmek için olabildiğince heterojen katılımcılar seçilmiştir (Örn; öğrenci, inşaat işçisi, öğretim üyesi, ev hanımı, genç, orta yaş yaşlı vs). Veri toplama süresince cevaplara yönelik yönlendirme veya sınırlama yapılmamış, katılımcılardan soruları istedikleri tarzda ve öznel olarak yanıtlamaları istenmiş, ve kimliklerinin gizli tutulacağı güvencesi verilmiştir.

İkinci Saha Çalışması

Birinci aşamada elde edilen verilere uygulanan içerik analizi sonucu olumlu kendilik haline ulaşmak için yapılan faaliyetler kategorize edilmiştir. Bu kategoriler birinci saha çalışmasında edinilen verilerin tümünü içerecek şekilde belirlenmiştir. Ardından belirlenen kategoriler ifade cümleciklerine dönüştürülmüş ve yeni veri toplama formu oluşturulmuştur.

İlk kez önerilmesi amaçlanan “yenilenme” yapısı (*re-creation construct*) ve bunun için geliştirilmesi planlanan ölçek, üstünde uzlaşa sağlanmış kavramsal bir çerçeve ve belirgin bir teorik geri plandan destek almamaktadır. Bu kısıt; araştırmacıların kapsam geçerliliğini savunabilmesini güçleştirmektedir. Nitekim bu koşulda “konu uzmanlarına” ölçeği yargılatma yaklaşımı da anlamlı değildir. Bu güçlük karşısında; kapsam geçerliliğini savunabilmek ve ayrıca katılımcıların ölçek maddelerinde verecekleri tepkilerin “araştırmacı yönlendirmesine” maruz kalmadığından emin olarak geçerliliği destekleyebilmek amacıyla, alışlagelmiş tepki kategorilerine “0=Yenilenmekle İlgisiz” kategorisinin eklenmesi uygun görülmüştür. Böylece katılımcıların, yenilenmekle ilgisiz bulunduğu bir ifadeye zorunlu olarak tepki vermesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu tepki kategorisinin bir diğer avantajı ise, katılımcı ifadeye tepki vermediği koşulda boş bırakmasının sebebinin, yenilenmeyle ilgisiz olması mı, sadece bir sebeple maddeyi atlaması mı olduğu ikileminden korunmaktır.

Bilimsel araştırmalarda bulgularının geçerliliğini savunabilmenin ön koşullarından biri nesnellik şartına sadık kalmaktır. Nesnelliğin yolu; veri toplama formu kapsamının, dolayısıyla verinin ve bulguların öznellikten arınık olmasıdır. Ancak olgunun çerçevesini sınırlayan “ölçek madde kapsamı” ve katılımcı düşüncelerini sınırlayan “teпки kategorileri”, doğası gereği araştırmacının benimsediği kavramsal çerçeveden veya teorik geri plandan kaynaklı bir yönlendirme içermektedir. Bu bakış açısıyla; yenilenme değişkeninin, üstünde uzlaşa sağlanmış bir kavramsal çerçeve ve teorik geri plandan destek almamasının lehte bir durum olduğu iddia edilebilir. Ama elde edilen bulguların gerçekten “katılımcıların anladığı yenilenmeyi” yansıttığını savunmayı sağlamaz. Bu amaçla ölçekte yer alan ifadelerin en başında, görünür biçimde; “*Bireysel olarak Yenilenmek için Gereken*” vurgusu yapılmış ve takip eden ifadeler bu giriş ifadesini tamamlar nitelikte kurgulanmıştır. Bu kurgu; “0=yenilenmekle ilgisiz” tepki kategorisiyle birleştiğinde; objektivite argümanları (araştırmacı ön kabulleri ve yönlendirmesinden arınıklık) ve kapsam geçerliliği savunulabilir ve elde edilen yapının gerçekten tüketicinin algıladığı “yenilenme” durumunu yansıttığı iddia edilebilir.

Veri toplama formunda Tablo 2’de belirtilen 19 madde (ifade) yer almıştır. Likert tipi tasarlanan ölçme aracının tepki kategorileri: 1=Hiç Katılmıyorum, 2= Pek Katılmıyorum, 3=Kısmen Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir. Aynı zamanda, ölçek yapısı tekrar tekrar test edileceği için

diğer veri toplama formlarında da aynı tepki kategorilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, katılımcı özelliklerini gözlemleyebilmek için yaşları sorulmuş ve çalışıp çalışmadıklarına ilişkin bir soruya (Çalışıyor musunuz?) bu aşama da ve diğer dört aşamada, her bir veri toplama formunda yer verilmiştir.

Tablo 2. Veri toplama formunda yer alan maddeler

Bireysel olarak Yenilenmek için Gereken.....

- 1- Fiziksel olarak aktif olmak
- 2- Yeni ve farklı bir şeyler denemek
- 3- Açık havada bulunmak
- 4- Sevilen bir uğraş edinmek
- 5- Mesleki gelişim için çalışmak
- 6- Başka mekânlara seyahat etmek
- 7- Elektronik araçlarla (TV, Telefon, tablet, bilgisayar) vakit geçirmek
- 8- Sevilen insanlarla birlikte olmak
- 9- İlgi çeken yeni bir şeyler öğrenmek
- 10- Eğlenmek
- 11- Kafa dağıtmak
- 12- Stresten uzaklaşmak
- 13- Mutlu olmak
- 14- Sadece kendi istediği bir şeyi gönüllü olarak yapmak
- 15- Birilerine yardımcı olmak
- 16- Birilerini mutlu etmek
- 17- Bir konuda rekabet içinde olmak
- 18- Boş zamanı olmak
- 19- Rekabet ortamından uzaklaşmak

'Yenilenme' ölçeği gelişim süreci her bir aşamada uygulanan saha çalışmaları kapsamında özetlenerek Tablo 3'de sunulmuştur. Tabloda izlenen sürece göre her bir araştırmacının amacı, kavramsal çerçevesi, madde havuzu kaynağı, madde sayısı, ölçek tipi, tepki kategorileri (birinci araştırma açık uçlu sorulardan oluştuğu için tablodaki bu kısım boştur), örneklem tekniği, örneklem büyüklüğü, veri toplanan bölge ve faktör yapısı/boyutlarına yer verilmiştir.

Üçüncü Saha Çalışması

Üçüncü saha çalışmasının amacı; ikinci saha çalışmasında "ön testi" yapılan ölçeğin "test" edilmesidir. Bu yaklaşımda bir test ya da ölçeğin tutarlılığı, farklı zamanlarda yapılan ölçüm sonuçlarının benzerliliği ile belli olmaktadır (Çakmur, 2012). Üçüncü saha çalışması verileri; kolayda örneklem tekniğiyle seçilen 154 katılımcıyla araştırmacılar tarafından yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerle Kayseri'de toplanmıştır. Bu aşamada toplanan verilerden hareketle araştırma sorularına yönelik cevaplar aranması da amaçlanmaktadır.

Dördüncü Saha Çalışması

Dördüncü aşama saha çalışması; cevabı gözlenmiş olan araştırma sorularını tekrar sınamaya yönelik yapılmıştır. Aynı zamanda, yenilenme ölçeğinin, literatürdeki tanımlarda geçen farklı değişkenlerle ve turizmle bir arada olduğu koşullarda, psikometrik nitelikleri bu aşamada tekrar sınanmak istenmiştir. Bu nedenle, veri toplama formunda yer alan ölçek ifade yapılarında ve tepki kategorilerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Yenilenme ölçeği, biri genel ifade (Kendimi yenileyebiliyorum) olmakla birlikte toplam 6 (Fiziksel aktivite yapıyorum, yeni farklı şeyler deniyorum, sevdiğim bir şeyle uğraşıyorum, keyif için seyahat ediyorum, yeni şeyler öğreniyorum) ifade ile ölçülmüştür.

Diğer ölçme ifadeleri ise, kendilik hali (Stresle baş edebiliyorum, bunaldığımda kafamı dağıtabiliyorum, eğlenceli bir hayat sürüyorum, mutluyum)= 4 madde; turizme katılma durumu (Tatilimi istediğim şekilde yapabiliyorum, tatil için istediğim bir konaklama tesisinde kalabiliyorum)= 2 madde; boş zaman durumu (Yeterli boş zamanım var)= 1 madde; gönüllülük durumu (Sadece kendi istediğim için bir şeyler yapabilirim)= 1 madde şeklinde veri toplama formunda yer almıştır. Tepki kategorilerinden 0=*yenilenmekle ilgisiz* kategorisi çıkartılmış; kapsam geçerliliğini bir başka şekilde tekrar sınamak için bu defa yenilenme ölçek maddelerinin ardına bir bütünsel yenilenme maddesi (Kendimi yenileyebiliyorum) eklenmiştir. Böylece araştırmanın 9. amacı (*Rekreasyon olgusuna karşılık kullanılan “yenilenme” ifadesinin uygunluğunu sınamak*) karşılanmış olacaktır. Bu yaklaşımın amacı, rekreasyon yerine “yenilenme” ifadesi kullanmak uygundur önermesini ampirik dayanakla desteklemektir.

Dördüncü saha çalışması verileri; kolayda örneklem tekniğiyle seçilen 208 katılımcıyla araştırmacılar tarafından yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerle İzmir’de toplanmıştır. Netice olarak kullanılabilir 206 form elde edilmiştir.

Yenilenme ölçeği gelişim süreci içinde geçerlilik ve güvenilirlik amacıyla uygulanan çeşitleme (*triangulation*) yaklaşımları Tablo 3’de özetlenmiştir.

Tablo 3. Yenilenme ölçeği gelişim süreci ve çeşitleme tablosu

	Birinci Saha Çalışması	İkinci Saha Çalışması	Üçüncü Saha Çalışması	Dördüncü Saha Çalışması	Beşinci Saha Çalışması
Amaç	Yenilenme ölçeği madde havuzu oluşturmak	Yenilenme ölçeği ön test	Yenilenme ölçeği test tekrar test	Yenilenme ölçeği test	Yenilenme ölçeğini farklı yaş kategorileri altında test etmek
Kavramsal çerçeve	Rekreasyon: <i>f</i> (boş zaman, gönüllülük, belirli amaçlar)	Rekreasyon: <i>f</i> (boş zaman, gönüllülük, belirli amaçlar, yenileyici faaliyetler, rekabet ortamı)	Yenilenme: <i>f</i> (yenileyici faaliyetler)	Yenilenme: <i>f</i> (yenileyici faaliyetler)	Yenilenme: <i>f</i> (yenileyici faaliyetler)
Madde havuzu kaynağı	Literatür tanımları	Yüz yüze mülakat bulguları	Ön test bulguları	Test bulguları	Test bulguları
Madde sayısı	999	19	5	4	4
Ölçek tipi		Likert	Likert	Likert	Likert
Tepki kategorileri		0=yenilenmekle ilgisiz, 1=hiç katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum	0=yenilenmekle ilgisiz, 1=hiç katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum	1=hiç katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum	1=hiç katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum
Örneklem tekniği	Kolayda	Kolayda	Kolayda	Kolayda	Kolayda
Örneklem büyüklüğü	213	162	154	206	411
Veri toplanan bölge	Mersin	Mersin	Kayseri	İzmir	Kayseri
Faktör yapısı/boyutlar		İki faktör: (1) yenilenme faaliyetleri, (2)belirli amaçlar+boş zaman	Tek faktör: yenilenme faaliyetleri	Tek faktör: yenilenme faaliyetleri	Tek faktör: yenilenme faaliyetleri

Beşinci Saha Araştırması

Farklı şehirlerde yapılan önceki üç araştırma, örneklemin oldukça heterojen bir yapıda olduğunun ispatıdır. Bu durum ölçüm sonuçlarının dış geçerlilik aracılığı ile genellenebileceğini göstermektedir. Beşinci aşama saha çalışması, farklı sahalarda ve farklı heterojen örneklem gruplarıyla ön test-test-tekrar test edilen yenilenme yapısı ve ölçeğinin yaşa göre homojen gruplara ayrılmış örneklerde de aynı geçerli ve güvenilir sonuçları gösterme durumunu sınamak için yapılmıştır. Böylece kavramsal çerçeve ölçeğin genellenebilirlik durumu tekrar sınanmış olacaktır.

Beşinci aşama saha çalışmasında kullanılan veri toplama formu genel itibarıyla dördüncü saha çalışmasıyla aynıdır. Ancak bu aşamada sadece, “Yenilenme”ye ilişkin ölçek ifadeleri ile genel (*overall*) değerlendirme ve sınamaya sağlayan “Kendimi yenileyebiliyorum” ifadesi tutulmuş, araştırma sorularına cevap aramayı amaçlayan ifadeler ölçekten çıkartılmıştır.

Araştırma verileri, yapılandırılmış veri toplama formu aracılığı ve kolayda örnekleme tekniği ile 411 katılımcıyla, yüz yüze görüşme tekniğiyle Kayseri'de toplanmıştır.

Analiz ve Bulgular

Bu kısımda yer alan analiz ve bulgular her bir saha çalışması için ayrı ayrı verilmiştir.

Birinci Saha Çalışması Analiz ve Bulguları

Birinci saha çalışması verilerinde ilk dikkat çeken bulgu; stresten uzaklaşmak, kafa dağıtmak, eğlenmek ve mutlu olmak için gerçekleştirilen faaliyetlere verilen yanıtların benzerlik gösterdiği olmuştur. Bu bulgu; aynı faydaya yönelik (olumlu kendilik hali) çok farklı faaliyetler yapılabildiğini (örn: dans etmek, ibadet etmek, oyun oynamak, spor yapmak, televizyon izlemek gibi) göstermektedir ve bir faaliyetin faydasına yönelik anlamı belirleyen kişinin öznel bakış açısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgu faaliyetin niteliğinden bağımsız olarak olumlu kendilik haline hizmet edebildiğini düşündürmektedir. Diğer taraftan rekreasyonun iş dışı amaçlarla ve iş dışı zamanda yapıldığı belirtilmekteydi (bkz. Tablo 2). Bazı katılımcı ifadeleri bu ön kabulde uyuşmayan biçimde işle ilgili faaliyetlerin de olumlu kendilik haline ulaşma amacıyla yapıldığı göstermektedir. Bu bulgu, “rekreasyon gerçekten boş zaman temelli bir faaliyet midir” sorusunu bir kere daha bu aşamada da düşündürmüştür. Bu nedenle sonraki saha çalışmalarında rekreasyon tanımı için boş zaman ön kabulünün geçerli olup olmadığının gözlenmesine devam edilmiştir.

İkinci Saha Çalışması Analiz ve Bulguları

İkinci saha çalışması kapsamında ilk adım olarak, yapılandırılmış anket formu ile elde edilen veriler içerisindeki eksik verilerin, rastgele dağılıp dağılmadığına bakılmıştır. Rastgele dağıldığı belirlenen eksik veriler, her bir ölçek maddesi için elde edilen verilerin seri ortalaması alınarak tamamlanmıştır. Sonrasında sapan değerlerin durumu incelenmiş ve normal dağılım analizi yapılmıştır. İçinde sapan değere rastlanmamış olan verilerin normal dağıldığı (19 madde için sig: 0,05 düzeyinde kritik korelasyon katsayısı=0,967) belirlenmiştir. Bu aşamadan sonra veriler analize alınmıştır. Analiz aşamasında ilk olarak, ölçüğe ait maddelerin, “Yenilenme” ve “Olumlu Kendilik Hali” yani rekreasyon yapma amaçlarının alt faktör yapısı olarak

ayrılıp ayrılamadığını test etmek için, veri setindeki maddelere boyut indirgemenin bir yolu olarak açıklayıcı faktör analizi (Büyüköztürk, 2013) uygulanmıştır. İki aşamada yapılan faktör analizinin ilkinde, bazı maddeler eksi değer vermiş veya hiç yük vermemiş ya da bir madde her iki faktöre de yük vermiştir. Bu nedenle ikinci aşamada bu maddeler (9 madde) analize dahil edilmeden bir sonraki faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucu iki faktör boyutu belirlenmiştir. Beliren boyutlarda “Olumlu Kendilik Hali” ve “Boş zaman (faktör yükü en düşük madde= ,489)” bir faktöre yük verirken yenilenme ölçek maddeleri de diğer faktöre yük vermiştir. Beş madde ile boyutlanan (Yeni ve farklı bir şeyler denemek, ilgi çeken yeni bir şeyler öğrenmek, fiziksel olarak aktif olmak, başka mekânlara seyahat etmek, sevilen bir uğraş edinmek) yenilenme ölçeğinin, varyansının % 48,03’ünü açıkladığı belirlenmiştir. Bu açıklama gücü ile “Yenilenme” ölçeğinin gelişim sürecinin başlangıç aşaması için yeterli bir ölçek olduğu izlenimini vermiştir. Bu aşamadan sonra yenilenme ölçek maddelerinin, maddeler arası korelasyonlarına bakılmış ve maddeler arası korelasyonun (en düşük 0,274, en yüksek 0,439) ideal düzeyde ve pozitif (Büyüköztürk, 2013) ve faktör analizi sonuçlarına destek verir nitelikte olduğu görülmüştür.

İkinci aşamanın bir sonraki adımında, elde edilen açıklayıcı faktör analizi verilerine, söz konusu olgunun geçerliliğinin doğrulanıp doğrulanmadığını test etmeye yönelik, bir yapısal eşitlik modeli olan doğrulayıcı faktör analizi (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012) uygulanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi, belirlenen faktör ile faktörü ölçen maddeler arasında yeterli düzeyde ilişki olup olmadığını açıklayabilmek ve yine bu faktörün orijinal yapısını açıklamada yeterli olup olmadığını belirleyebilmek açısından (Şimşek, 2007) önemli bir analizdir. Dolayısıyla bu analiz sonucu, faktörü ölçen maddeler arasında yeterli düzeyde ilişki olduğu ve bu maddelerin faktörün orijinal yapısını açıklamada yeterli olduğu ve modelin iyi derecede uyum gösterdiğinin bir sonucu olarak, model uyum iyiliklerinin de gerekli kriterleri sağladığı görülmüştür (Şimşek, 2007; Çokluk ve ark., 2012).

Analizler sonucu elde edilen sayısal veriler, ölçek yapısının geçerlik ve güvenilirlik argümanlarını desteklediğini gösterebilmek ve karşılaştırabilmek açısından Tablo 5’te psikometrik kriterler çerçevesinde sunulmuştur. Bu aşamanın sonunda “Yenilenme” ölçek maddelerinin ölçek yapısını yeteri kadar temsil ettiği ve bu nedenle geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

Üçüncü Saha Çalışması Analiz ve Bulguları

Tekrar test amacıyla gerçekleştirilen bu aşamada, toplanan veriler içerisinde rastgele dağıldığı tespit edilen eksik veriler tamamlanmış ve sapan analizi sonucu herhangi bir sapan değerle karşılaşılmamıştır. Sonrasında analiz aşaması için de yine bir önceki saha çalışmasındaki rutin süreçler takip edilmiştir. Bu süreçte, beş maddeyle ölçülen “Yenilenme” ölçeğine uygulanan faktör analizi sonucunda, ölçek tek faktör altında toplanmış olup, % 42,403 varyans açıkladığı belirlenmiştir. Sonrasında uygulanan maddeler arası korelasyon testi (en düşük 0,183, en yüksek 0,389) bu aşamada da faktör analizi sonuçlarının destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Yenilenmenin aynı yapıda doğrulanıp doğrulanmadığını tekrar test etmeye yönelik uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ise, “Yenilenme” nin ölçülen beş madde tarafından açıklandığı doğrulanmış ve model uyum iyilikleri de gerekli kriterleri sağlamıştır. Psikometrik kriterlerine göre değerlendirilen analiz sonuçları Tablo 5’te sunulmaktadır. Neticede elde edilen bulgular ile “Yenilenme” ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği tekrar sınanmış ve ölçeğin bu kriterleri sağladığı tespit edilmiştir.

Dördüncü Saha Çalışması Analiz ve Bulguları

Yenilenme ölçeğinin ayrıık bir yapı olup olmadığını bir kere daha test etmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada da toplanan veriler içerisinde eksik olanlarının rastgele dağıldığı tespit edilmiş ve tamamlanmasında, bir önceki çalışmalardaki süreçler takip edilmiştir. Herhangi bir sapan değerle karşılaşılmamış olan verilerin normal dağıldığı (14 madde için sig: 0,05 düzeyinde kritik korelasyon katsayısı=0,989) tespit edilmiştir.

Analiz aşamasına geçildiğinde veri setindeki maddelere faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi neticesinde, daha öncesinde “Yenilenme” faktörüne dahil edilen ancak tatil ile ilişkilendirildiği için bu aşamada yük veremediği düşünülen “Keyif için seyahat ederim” maddesi yenilenme boyutu altında yer almamıştır. Aynı şekilde, “Yeterli boş zamanım var” maddesinin de ikinci saha araştırmasında diğer maddelere göre düşük yük faktörü göstermiş ve bu aşamada da faktöre yük vermediği görülmüş ve “Olumlu Kendilik Hali” etiketi altında yer almamıştır.

Bu aşamada, önceki aşamalardan farklı olarak ölçek dört maddeye düşmüş olmakla birlikte, açıklanan varyansı % 55,52 olarak belirlenmiştir. Açıklanan varyansın bu oranda olması, madde tasarımında gösterilen hassasiyetin bir

sonucudur. Açıklanan varyansın madde sayısının bir fonksiyonu olduğu düşünüldüğünde sadece 4 maddeyle % 55,52 varyans açıklama düzeyine ulaşmış olmak önemlidir. Yeni önerilen bir yapı olan yenilenmenin kapsam geçerliliği için ayrıca; “bütünsel yenilenme” ifadesi ile ölçekteki diğer ifadelerle yönelik aşamalı regresyon eşitliği testi yapılmıştır. Bu test sonucu bir bütün olarak oluşturulan model anlamlı bulunmuştur. Yenilenme ile genel ifade arasındaki korelasyonun makul düzeyde (,585) olduğu (Büyüköztürk, 2013) tespit edilmiştir. Bu katsayı rekreasyon yerine kullanılan “yenilenme” ifadesinin uygun sayılabileceğini göstermektedir. Analiz sonuçlarına ilişkin sayısal veriler psikometrik nitelikler kapsamında değerlendirilerek Tablo 5’te sunulmuştur. Ayrıca, her bir aşamada uygulanan faktör analizi sonrasında ölçek maddelerine ilişkin güvenilirlik katsayılarına bakılmış ve Tablo 5’te de görüldüğü üzere gerekli kriterleri sağladığı görülmüştür (Kalaycı, 2010). Neticede bu analizlerin sonucu, ayırık bir yapıyı betimleyen yenilenme ölçeğinin, güvenle kullanılabileceğine işaret etmektedir.

Tablo 5. Yenilenme ölçeği psikometrik nitelikler tablosu

	GEÇERLİK	Birinci Saha Çalışması	İkinci Saha Çalışması	Üçüncü Saha Çalışması	Dördüncü Saha Çalışması
	Kapsam/İçerik Geçerliliği	2 uzman araştırmacı	“0=Yenilenmekle ilgisiz” maddesiyle katılımcıların kendisi	“0=Yenilenmekle ilgisiz” maddesiyle katılımcıların kendisi	Bütünsel olarak belirtilen “Kendimi Yenileyebiliyorum” maddesi
	Dış Geçerlilik		3 farklı şehirden, aralıklarla toplanan (162+154+206=522) verilere göre ölçek psikometrik nitelikleri belirlenmiş ve birbirleriyle karşılaştırılmıştır.		
YAPI GEÇERLİLİĞİ	Yakınsak Geçerlilik		Her maddenin faktör yükü 0,639-0,721 arasındadır.	Her maddenin faktör yükü 0,573-0,733 arasındadır.	Her maddenin faktör yükü 0,712-0,763 arasındadır.
	İç Geçerlilik		RMSEA=0,06, * RMR=0,037, SRMR=0,038, GFI=0,98, NFI=0,96, NNFI=0,97	RMSEA=0,045, RMR=0,042, SRMR=0,039, GFI=0,98, NFI=0,95, NNFI=0,97	
	Ayırıcı Geçerlilik		Maddeler arası korelasyon değerleri ,276 ile ,439 arasındadır	Maddeler arası korelasyon değerleri, 183 ile ,389 arasındadır	Maddeler arası korelasyon değerleri ,373 ile ,469 arasındadır
	Yordama Geçerliliği				(dört madde→genel yenilenme düzeyi) (Korelasyon değeri) r: 0,585; Regresyon sonucu: F: 26,718, p<0.0001
	GÜVENİRLİK				
	İç Tutarlılık		$\alpha > 0,70$	$\alpha > 0,60$	$\alpha > 0,70$
	Tekrar Test		Testler 3 farklı örneklem grubu üzerinden karşılaştırmalı sınıanmıştır.		

* RMSEA (Root Means Square Error of Approximation): Yaklaşık hataların karekökü- Kriter: ≤ 0.5 model uyumu mükemmel, 0.06 – 0.08 aralığında model uyumu iyi; RMR (Root Mean Square Residuals): Artık ortalamaların karekökü; SRMR (Standardized Root Mean Square Residuals): standardize edilmiş artık ortalamaların karekökü- Kriter: ≤ 0.05 mükemmel uyum; GFI (Goodness of Fit Index) iyilik uyum indeksi- Kriter: ≥ 0.95 mükemmel uyum; NFI (Normed Fit Index): normleştirilmiş uyum indeksi; NNFI (Non-normed Fit Index) normleştirilmemiş uyum indeksi- Kriter: ≥ 0.90 iyi uyum (Şimşek, 2007; Çokluk ve Diğ., 2012).

Yenilenme ölçeğine yönelik yapılan ampirik sınamalar, “ölçek kapsamından” hareketle yenilenme yapısının “kavramsal tanımına” da dayanak sağlamaktadır.

Beşinci Saha Çalışması Analiz ve Bulguları

Beşinci saha çalışması aşamasında toplanan verilere dördüncü aşamada gerçekleştirilen veri analizi süreçlerinin aynısı her bir yaş kategorileri “Bebek patlaması, X, Y ve Z nesilleri olarak adlandırılan yaş gruplarına göre gruplanmıştır. Elde edilen bulgular, psikometrik niteliklerin sağlandığını gösterecek şekilde her bir yaş kategorisini takiben Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Her bir yaş kategorisi için yenilenme ölçeği psikometrik nitelikler tablosu

	GEÇERLİK	Z nesli (n=105)	Y nesli (n=101)	X nesli (n=102)	Bebek patlaması nesli (n=103)
	Kapsam/İçerik Geçerliliği	Bütünsel olarak belirtilen “Kendimi Yenileyebiliyorum” maddesi	Bütünsel olarak belirtilen “Kendimi Yenileyebiliyorum” maddesi	Bütünsel olarak belirtilen “Kendimi Yenileyebiliyorum” maddesi	Bütünsel olarak belirtilen “Kendimi Yenileyebiliyorum” maddesi
	Dış Geçerlilik	Farklı yaş gruplarından elde edilen verilere göre ölçek psikometrik nitelikleri belirlenmiş ve birbirleriyle karşılaştırılmıştır			
YAPI GEÇERLİLİĞİ	Yakınsak Geçerlilik	Açıklanan toplam varyans= % 56,67; Her maddenin faktör yükü 0,651-0,810 arasındadır.	Açıklanan toplam varyans= % 59,09; Her maddenin faktör yükü 0,666-0,873 arasındadır.	Açıklanan toplam varyans= % 63,80; Her maddenin faktör yükü 0,722-0,884 arasındadır.	Açıklanan toplam varyans= % 59,98; Her maddenin faktör yükü 0,649-0,859 arasındadır.
	Ayırt Edici Geçerlilik	Maddeler arası korelasyon değerleri ,338- ,518 arasındadır.	Maddeler arası korelasyon değerleri ,158- ,582 arasındadır.	Maddeler arası korelasyon değerleri, ,359- ,693 arasındadır.	Maddeler arası korelasyon değerleri ,299- ,608 arasındadır.
	Yordama/Uygulama Geçerliliği	Dört madde→genel yenilenme düzeyi (Korelasyon değeri) r: 0,482; Regresyon sonucu: F: 10,362, p<0.0001	Dört madde→genel yenilenme düzeyi (Korelasyon değeri) r: 0,541; Regresyon sonucu: F: 10,643, p<0.0001	Dört madde→genel yenilenme düzeyi (Korelasyon değeri) r: 0,670; Regresyon sonucu: F: 29,358, p<0.0001	Dört madde→genel yenilenme düzeyi (Korelasyon değeri) r: 0,703; Regresyon sonucu: F: 48,842, p<0.0001
	GÜVENİRLİK				
	İç tutarlılık	$\alpha >0,70$	$\alpha >0,70$	$\alpha >0,80$	$\alpha >0,70$
	Tekrar Test	Testler 4 farklı yaş grubunu oluşturan örneklem üzerinden karşılaştırmalı sınanmıştır			

Tablo 6’da da görüldüğü üzere, yenilenme ölçek yapısı her bir yaş grubunu oluşturan örneklem üzerinden karşılaştırmalı olarak bir kez daha sınanmıştır. Kategorilendirilmiş yaş gruplarından hareketle, yenilenmenin tek başına ayırık

(distinctive) bir yapı ve karşılaştırmalı psikometrik nitelikleri değerlendirildiğinde, bu yapının farklı yaş grubundaki örneklemeler üzerinde veri toplamak için geçerli ve güvenilir nitelik gösterdiği bir kere daha teyit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Netice itibarıyla, tekrarlı sınamalarla ortaya çıkan “Yenilenme” ölçek maddeleri Tablo 7’de sunulmaktadır. Araştırmanın sonunda elde edilen psikometrik bulgulardan hareketle yenilenme (re-creation) tanımı şu şekilde önerilmektedir: *“Bireyin yeni şeyler öğrenmesi, farklı deneyimler yaşaması, fiziksel olarak aktif olması ve tüm bunlardan hoşlanması durumu”*. Tekrarlı sınamalar sonucu ulaşılan bu tanıma mevcut rekreasyon tanımlarından ayıran en önemli unsur; ön koşullara (gönüllülük ve boş zaman) ve çıktıya (eğlenme, dinlenme rahatlatma vs.) değil, doğrudan “oluşun kendisine” odaklanmasıdır. Kavramsal yapının operasyonel hale getirilmesinde bireylerin yenilenme düzeyini gözlemek amacıyla Tablo 7’de verilen 4 maddelik ölçek kullanılabilir. Süreçten bir faaliyetin yenilenme açısından performansı gözlenmek istediğinde ölçek ifadelerinin “geniş zaman”, belirli bir zaman aralığında biten bir faaliyetin yenilenme açısından performansı gözlenmek istediğinde ölçek ifadelerinin “geçmiş zaman” şeklinde tasarlanması ve gözlem (veri toplama) zamanının da buna uygun belirlenmesi önerilir.

Tablo 7. Yenilenme ölçek maddeleri

Yenilenme Ölçek Maddeleri	
1	Fiziksel olarak aktif hissediyorum (hissettim)
2	Farklı şeyler deniyorum (denedim)
3	Yeni şeyler öğreniyorum (öğrendim)
4	Burada yaptıklarımın hoşlanıyorum (hoşlandım)

Ölçek geliştirme sürecinin başlangıç aşamasında rekreasyon literatürdeki tanımlarda geçen tüm unsurlar ifade cümlecisi halinde madde havuzunda yer almıştı. Tekrarlı gözlem verilerine yapılan analizlerde mevcut literatürde yer alan gönüllülük ve boş zaman gibi unsurları belirten ölçek ifadeleri faktör yapısından düştü. İkinci ve üçüncü saha çalışmasının ardından elde edilen “yenilenme” ölçeği 5 madde içeriyordu. Ancak, yapılan dördüncü saha çalışmasında “keyif için seyahat ediyorum” maddesi hiçbir faktöre yük vermediği için atıldı ve yenilenme ölçeği (genel değerlendirme yapan madde hariç) 4 nihai ifadeyle şekillendi. Kavramsal tanımları bir birine benzeyen turizm ve rekreasyonu birlikte gözlemek için madde havuzunda

yer verilmiş olan “seyahat” temalı bu maddenin yenilenme ölçeğinden düşmesi dikkat çekicidir. Bu durum seyahat koşulunun dışında turizmin bir rekreatif aktivite olduğunu teyit eder niteliktedir. Bu bakış açısıyla, seyahat yoluyla bulunulan bölgeden uzaklaşılarak ulaşılan yenilenme hali “turizm” olarak adlandırılabilir. Bu kavrayış turizmin rekabet çevresinin seyahat gerektirmeyen tüm yenileyici faaliyet olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Bununla birlikte seyahat unsuru içeren yenilenme faaliyetlerinin (turizm), seyahat gerektirmeyen yenilenme faaliyetlerine kıyasla olumlu kendilik hali üzerinde fark yaratıp yaratmadığı incelenmelidir.

Türkiye üniversitelerinde bir süredir Turizm Fakülteleri bünyesinde lisans ve lisansüstü düzeyde “Rekreasyon Yönetimi” programları açılmaya başlamıştır. Farklı fakültelerde de Rekreasyon adlı bölümler ve rekreasyon temalı dersler bulunmaktadır. Bu çalışmanın geri planındaki yönlendirici amaç, “Rekreasyon” alanını bilimsel bir disiplin haline getirebilmek için temel bir araştırma yapısı önermektir.

Her bilimsel disiplinin temel ilgi alanları vardır ve bilimsel araştırmalar bu temel ilgi alanları odağında gelişir. Muhasebe için “cari denge”, Pazarlama için “mübadele”, İktisat için “fayda”, Kimya için “elementler”, Fizik için “ses, ışık, elektromanyetizma” bu ilgi alanlarına örnek gösterilebilir. Farklı bilim disiplinlerinin bahse konu araştırma alanlarının hem kavramsal (nesnel), hem de operasyonel düzeyde tanımlarına yönelik çalışmalar temel bilimsel faaliyetler arasındadır (Koçak, 2017). *Kavramsal* düzey araştırma nesnesinin bağımsız bir “yapı” olarak, *operasyonel* düzey araştırma nesnesinin “görgül” olarak sınırlarının betimlenmesine yöneliktir (Koçak, 2017). Bu çalışma; “Rekreasyon” alanının bilimsel bir disiplin olmasına katkı sağlamak amacıyla kavramsal ve operasyonel düzeyde betimlenmiş “**yenilenme**” adlı bir araştırma yapısı (*construct*) önermektedir.

Tekrarlı saha çalışmalarının bulguları, yenilenmenin kavramsal olarak 4 unsurdan oluşan bütünleşik bir yapı olduğunu göstermiştir. Kavramsal kapsam olarak önerilen bu yapının ampirik dayanağı olarak tekrarlı saha çalışmaları yapılmış ve bulgular tekrarlı sınamalara tabi tutulmuştur. Böylece kavramsal düzey ile görgül (ampirik) düzeyin karşılıklı sınanması mümkün olmuştur. Yapı içinde yer alan 4 bileşen şunlardan oluşmaktadır (1)Öğrenme, (2)Yeni ve farklı deneyimler, (3)Fiziksel aktiflik ve (4)Hoşlanılan uğraş. Tüm bu bileşenler bir arada anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Buradaki “öğrenme” bileşeninden kasıt biçimsel öğrenme ile sınırlı değildir. Deneyimlenen farklı süreçlerin bireylere sağladığı her çeşit öğrenme hali

kapsama dâhildir. Önemli olan bireyin kendini öğrenmiş hissetmesidir. Fiziksel aktiflik unsuru için de benzer bir öznel yaklaşım geçerlidir. Bir birey 2 saat egzersiz yaptığı halde kendini fiziksel olarak yeterince aktif görmezken, bir başkası yemek yaptığı için kendini fiziksel olarak aktif değerlendirebilmektedir. Hoşa gitme durumunda da kişinin eyleme/faaliyete yönelik öznel beyanı esastır. Aynı faaliyet biri için keyif vericiyken diğeri için sıkıcı hatta eziyet verici olabilir. Bir deneyimi yeni olarak algılamak da öznelidir.

Burada önerilen yapıdaki temel ayırt edici unsur; yenilenme (re-creation) durumunun, faaliyetlerin niteliklerinden hareketle değil, katılımcıların yenilenmeye yönelik kendi öznel yargılarından hareketle değerlendirilmesidir. Diğer bir ifadeyle rekreasyon; belirli koşullarda belirli amaçlar için yapılan bir faaliyet olmanın ötesinde, katılımcının herhangi faaliyet halindeyken kendi durumuna yönelik özel yargısı üzerinden değerlendirilmektedir. Böylece rekreasyonun tanımında yer alan “gönüllülük ve boş zaman” temelli perspektiften çıkılabilmektedir. Diğer üretim ekipmanlarına benzer biçimde insanın da bir üretim unsuru olarak standart ve tekdüze iş yaptığı koşullarda, tıpkı makine ve teçhizatın dinlendirilmesi gibi insanın da dinlendirilmesi gerekiyor olabilir ve bu periyod “iş dışı/boş/serbest zaman” olarak adlandırılabilir. Ancak günümüz koşullarında pek çok iş, seri üretim bandının başında aynı şeyi tekrarlı olarak yapmaktan farklı nitelikler taşımaktadır. Hobisini işe dönüştürüp bundan para kazanmak, bu işi gönüllülükle yapıp, süreç içinde öğrenmeye devam etmek ve işle ilgili yeni şeyler deneyimleyip tüm bunlardan da keyif almak mümkündür. Yani yenilenmenin (rekreasyonun) sadece iş dışı/boş/serbest zamanda yapılıyor olması gerekemeyebilir. Böylece “sevdiği işi yapan ömür boyu çalışmamış olur” gibi ifadelerle anlatılmaya çalışılan durumlar araştırmacılar açısından anlaşılamaz olmaktan çıkabilir. Burada sunulan yaklaşım neyin rekreasyon sayılıp sayılmayacağını araştırmacıların öznel yargılarından çıkarmakta ve katılımcı bakış açısının geçerli olduğu duruma taşımaktadır. Böylece gönüllü olarak ve sadece boş zamanda değil her zaman yapılabilen ve karşılığında bir iş olarak para da kazanılabilen mesleklerin (örneğin güncel olarak “YouTuber” olarak anılan meslek) rekreatif faaliyet olup olmadığı gibi öznel değerlendirmelere gerek kalmayacaktır. Bu araştırma verileri yenilenmenin boş zamanda gerçekleşmesi gibi bir koşul olmadığını göstermektedir. Bu da iş dışı/serbest/boş zaman gibi tartışmaları gereksiz hale getirmektedir. Yeni deneyimler yaşamaya izin veren, severek yapılan, bireye uygun fiziksel aktivite barındıran ve süregelen bir tekrara

düşmeden yeni şeyler öğrenme imkânları sunan bir iş de bireyi yenileyebilir. Google iş ortamının resimleri incelediğinde, çalışanların yenilenmesine imkân tanıyan bir düşünceyle tasarlandığını görülebilir. Akademisyenlik de bakış açısına göre benzer şekilde yenilenme (re-creation) sağlayan bir faaliyet olarak yorumlanabilir. Birey herhangi bir faaliyette (1)öğrendiğini düşünüyor, (2)yeni ve farklı deneyimler yaşadığını hissediyor, (3)bu uğraş hoşuna gidiyor ve kendini (4)fiziksel olarak aktif hissediyorsa yenileniyor (yani **Re-creation** yapıyor) demektir.

Biçimsel eğitim ortamlarında sürdürülen eğitimlerde öğrencinin yenilediği (yani **Re-creation** yaptığı) söylenemez. Nitekim öğrenciler de genellikle biçimsel eğitim süreçlerinden şikâyet eder ve yenilenmeyi ders dışı zamanda planlamak durumunda kalırlar. Ancak biçimsel eğitimin de yenilenmeyi destekleyici nitelikte tasarlanması mümkün olabilir. Yürüyüş ve sohbet esnasında imgelenen eski çağ filozoflarının durumu düşünüldüğünde; katılımcıların fiziksel olarak aktif olduğu ve öğrenme sürecinde buldukları değerlendirilebilir. Katılımcıların bu faaliyetten hoşlanmaları durumunda ve faaliyetin çeşitli yeniliklerle desteklendiği koşulda (yeni yerler, yeni insanlar, yeni konular vs.) her yönüyle yenilenmeden (re-creation) bahsedilebilir. Tam tersi bir olasılıkla; genel bir kavrayışla rekreasyon olarak nitelenen bir faaliyete katılmak bazıları için keyif verici olmayabilir ve eğlenme, dinlenme, rahatlama sağlamayabilir. Eşinin isteğine karşılık alışveriş merkezi gezen veya piknik yapan biri, bu faaliyete kendi rızasıyla (**gönüllü**) katıldığı halde keyif almıyor, bunu yeni bir deneyim olarak görmüyor, ilgisini çeken yeni bir şey öğrenmiyorsa, yenilenmiyor (re-creation yapmıyor) demektir. Bu araştırmada sunulan yapı rekreasyon olgusunu gönüllülük ve boş zaman sınırlılıklarından arındırmaktadır. Bu yapıda “yenilenme” durum ve düzeyi bireyin kendi bakış açısıyla belirlenmektedir. Gelecek araştırmalarda boş zaman durumu veya gönüllü olma haliyle yenilenme ilişkisini incelemek mümkündür. Ayrıca yenilenmenin olumlu kendilik haliyle ilişkisinin de incelenmesi kavrayışımızı geliştirecektir.

Bu çalışmada sunulan “Yenilenme” değişkeni, çeşitli rekreasyon faaliyetlerinin performansını değerlendirmek ve karşılaştırmak için kullanılabilir. Örneğin alışveriş merkezi gezmeleri, piknik, spor salonu aktivitelerinin performansları bireye sağladıkları yenilenme düzeyinden hareketle ölçülüp karşılaştırılabilir. Dahası farklı işlerin iş görene sağladığı yenilenme düzeyleri de belirlenip karşılaştırılabilir. İşin çalışmada sağladığı yenilenme durumuyla iş sadakati veya iş doyumunu arasındaki ilişki incelenebilir. Bu yöndeki bilimsel araştırmalar yoluyla oluşacak bilgi külliyatını

öğrenen “Rekreasyon Yönetimi” bölümü öğrencileri iş veya iş dışı her faaliyetin bireyin yenilenmesini desteklemek için nasıl tasarlanabileceği konusunda tasarımlar yapabilir.

Spor Bilimleri alanındaki Fakülte ve Yüksekokulların Rekreasyon Bölümlerinin mezunları iş ve iş dışı ortamlarda bireylerin sağlık ve fiziksel uygunluklarının geliştirilmesinde, onların öğrendiği, farklı deneyimler yaşadığı, uğraşlarından hoşlandığı ve yeterince fiziksel aktif olduklarını düşündükleri onları yenileyen etkinlikleri tasarlayabilir. Benzer şekilde, turizmciler ile şehir ve bölge planlamacıları rekreasyon alanlarını, bireylerin yenilenme halini oluşturan 4 temel unsurun gerçekleşmesine imkan tanıyan şekilde tasarlayabilir.

Kaynaklar

- Açık bilim, (2018). Nesiller ayrılıyor: X, Y VE Z nesilleri, <http://www.acikbilim.com/2013/09/dosyalar/nesiller-ayriliyor-x-y-ve-z-nesilleri.html>, Erişim Tarihi: 8.6.2014.
- Argan, M. (2007). Eğlence Pazarlaması, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Balcı, V., İlhan, A. (2006). Türkiye’deki üniversite öğrencilerini rekreatif etkinliklere katılım düzeylerinin belirlenmesi, Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,4(1) 11-18.
- Bureau of Outdoor Recreation. (1966). Trails for America Report on The Nationwide Trail Study, Washington, DC: United States Department of The Interior Bureau of Outdoor Recreation.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Pegem Akademi, Ankara.
- Çakmur, H. (2012). TAF preventive medicine bulletin araştırmalarda ölçme-güvenirlilik- geçerlilik, Derleme/ ReviewArticleTAF Prev Med Bull, 11(3), 339-344.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları, Pegem Akademi, Ankara.
- Erkuş, A. (2009). Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreçleri, Seçkin Yayın Evi, Ankara.

- Furnham, A. (2012). *The psychology of Behaviour At Work: The Individual in The Organization*. New York: Psychology Press, <http://books.google.com.tr/books?id=cZYmPu8S-VsC&hl=tr>, Erişim Tarihi: 13.01.2017.
- Gondos, B. (2014). Relationship Between Tourism and Quality of Life: Researches At Lake Balaton, In Human Capital without Borders: Knowledge and Learning for Quality of Life; Proceedings of the Management, Knowledge and Learning International Conference, 879-888.
- Hacıoğlu N., Gökdeniz A., Dinç Y. (2003). Boş zaman & Rekreasyon Yönetimi Örnek Animasyon Uygulamaları, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Hurd, A. R., Anderson, D. M. (2011). *The Park and Recreation Professional's Handbook*, Human Kinetics, Sheridan Books, United States, https://books.google.com.tr/books?id=4kayXjm69gC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, Erişim tarihi: 24.04.2018.
- Jensen, C. R., Guthrie, S. (2006). *Outdoor Recreation in America*, Human Kinetics, United States of America, <http://books.google.com.tr/books?id=HESJLEJIKwQC&hl=tr>, Erişim tarihi: 24.04.2018.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Evi, Ankara.
- Koç, E., Boz, H. (2014). Psychoneurobiochemistry of tourism marketing, *Tourism Management*, 44, 140- 148.
- Koçak, G. (2017). Nitel ve nicel araştırmaların bilimsel soyutlama performansı açısından değerlendirilmesi, *Futourism Congress*, Mersin, 959-966.
- Köktaş, Ş. K. (2004). *Rekreasyon Boş Zaman Değerlendirme*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kunstler, R. A., Daly, F. S. (2010). *Therapeutic Recreation Leadership and Programming*, Human kinetics, United States of America, https://books.google.com.tr/books?id=5eZAmomZEC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, Erişim tarihi: 24.04.2018.

- McCrindle, M. (2006). Word Up: A Lexicon of Generation Y & Z: A Guide to Communicating with Them The ABC of XYZ. Mccrindle Research, http://books.google.com.tr/books?id=JCrJqLFutykC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false internet adresinden, Erişim tarihi: 13.05.2018.
- McLean, D. D., Hurd, A. R. (2014). Kraus' Recreation and Leisure in Modern Society, Berenson, College of Nursing and Health Professions Jones & Bartlett Publishers, Linda University of Nevada Las Vegas, https://books.google.com.tr/books?id=P6cdAwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r#v=onepage&q&f=false, Erişim tarihi: 24.04.2018.
- Metin T. C., Kesici M., Kodaş D. (2013). Rekreasyon olgusuna akademisyenlerin yaklaşımları, Journal of Yasar University, 30(8), 5021-5048.
- Orel, F. D., Yavuz, M. C. (2003). Rekreasyonel Turizmde Müşteri Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma, Çukurova Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (11), 61-76.
- Smith, V. L. (1989). Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism, University of Pennsylvania Press, United States, https://books.google.com.tr/books?id=n0RRAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r#v=onepage&q&f=false, Erişim tarihi: 24.04.2018.
- Rossmann R.J., Schlatter E.B. (2011). Recreation Programming Design Leisure Experiences, Sagamore Publishing, United States.
- WTO (2013). <https://e-ftp://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/glossaryenrev.pdf>, Erişim tarihi: 24.04.2018.
- WTO (2014). <http://statistics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/glossaryterms.pdf>, Erişim tarihi: 24.04.2018.
- Warn, S. (1999). Recreation and Tourism: A Changing Industry, Nelson Thornes Ltd, United Kingdom, http://books.google.com.tr/books?id=cJTHrh2q8rEC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, Erişim tarihi: 24.04.2018.

Yeniçeri M., Coşkun B., Özkan H. (2002). Muğla il merkezindeki memurların boş zaman değerlendirme eğilimlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma, *Muğla Üniversitesi, SBE Dergisi*, 7, 1-20.

Yukic, T.S. (1970). *Fundamentals of Recreation*, Harper & Row, New York.